

Åldringvård

Direktör Stenbeck anmälde 1909 för bolagsstyrelsen att svårighet under sista tiden uppstått att tillfredsställande ordna fattigvården vid Bolaget. Styrelsen beslöt året därpå, att ett försörjningshem skulle uppföras för en beräknad kostnad av 20 000 kronor. Denna byggnad är nu borta, då vården om de gamla nu sker genom kommunens försorg vid Kinnesäters ålderdomshem i Gössäter.

År 1948 uppförde Österplana kommun ett pensionärshem i Hällekis. Det var ett av de första pensionärshemmen i trakten. Det innehöll 16 lägenheter om ett rum med kök eller pentry samt en dubblett åt föreståndarinnan, som även verkade som hemsyster.

Med Götene kommuns medverkan byggde Cementbolaget om ett av radhuset i Sjösåter till pensionärshem, som stod färdigt nyåret 1970. Det andra radhuset kommer även att ombyggas på likartat sätt genom kommunens försorg. Vi får då totalt 12 enrumslägenheter med kök, badrum samt ett rum i källaren i radhusen.

Bad- och tvättinrättning

Den av de flesta kanske allra mest uppskattade serviceinrättningen i Hällekis är den tvätt- och badinrättning, som Cementbolaget lät uppföra i Sjösåter år 1944-45. Lyckligtvis finns den ännu kvar. Hit kunde husmödrarna gå med sin tvätt t.ex. på morgonen och efter några timmar komma hem igen med tvätten torr och manglad, färdig att lägga in i linneskåpet. De fick själva hjälp till vid tvättmaskinerna men fick hjälp med varmmangeln. I andra delen av byggnaden finns karbad samt bastu med en liten bassäng.

En återblick

Ser man tillbaka på vad som hänt i Hönsäter på Hellekis Aktiebolags tid, borde man inte kunna anklaga bolaget för att det inte efter måttet av sina ibland rätt knappa resurser gjort vad det kunnat för att göra tillvaron så dräglig som möjligt för sina anställda. Man hade inte så mycket att röra sig med på den tiden, varken den ene eller den andre. Fortfarande levde man i det gamla feodalsamhället, där det fanns ett markerat avstånd mellan över- och underordnade. Att bokstavligen stå med mössan i hand, när man talade med chefen, föll sig närmast naturligt. Någon direkt känsla av förnedring tror jag inte man hade, men däremot respekt och ödmjukhet, i sig själv klädsamma dygder som tveklöst drevs för långt. Pengar hade börjat bli lite mer allmänt förekommande än under alunbrukets tid. Då betalades det mesta arbete i natura. Arbetsgivaren lämnade den anställde i avräkning: spannmål, ärtor, salt sill, träskor och brännvin. I gamla räkenskaper ser man att det inte var små kvantiteter brännvin per år, som delades ut som lön vid extraarbete. På lördagskvällen bildades det små gäng, som pokulerade kring en brännvinskagge. I allmänhet gick det fredligt till, på sin höjd blev man sentimental. Det berättas om en kalkbas Bergman, en kalkarbetare Sandberg och någon till, att de satt en lördagskväll i kalkgruvan och festade. När gubbarna var så där lagom dimmiga, lystrade plötsligt Sandberg till. – Han hölls för att vara en liten spjuver. – Kyrkklockorna i Forshem ringde till helgmålsbön. ”Hör ni kyrkklockorna”, frågade Sandberg. ”Jo, det gjorde gubbarna. ””Men hör ni vad dom säger?” ”Nää, sa gubbarna. ”Men hör ni inte att dom säger: Bätt-ra dej Berg-man, bätt-ra dej Berg-man”. – Ja, verkligen. Rörda till tårar föll gubbarna varandra om halsen och lovande varandra dyrt och heligt, att aldrig mer ta en sup. – Hur det gick nästa lördag berättar inte historien. Möjligen gick man i smyg till Adam och Eva i Skrivaregården i Kinne Kleva. Där såldes det brännvin.

I mitten av 1800-talet grasserade den fruktade kolera i Lidköping med omnejd. Vi den tiden befann sig två arbetare från Hönsäter, Karl Höök i Digrastugan och Fernlund i Grönelid på en liten utflykt till Lidköping. Där träffande de en kringvandrande värmlänning, som kallades Värma-Petter. De följdes åt alla tre på väg hem till Hönsäter, något glada i hågen. När de kom till en av de många stugor, som stod öde i pestens spår, gick de in och försåg sig med lite kläder som hängde på väggen. – Någon dag efter hemkomsten insjuknade männen och dog i kolera. Sjukdomen var så pass fruktad, att männen inte fick begravas på kyrkogården, dit många människor gick. Deras begravningsplats blev på Högebo gårde i södra gränsen av den s.k. Grönekatan ungefär mitt för torpstugan. Bara det att forsla dem dit blev ett svårt problem för deras arbetsgivare, greve H.D. Hamilton på Hönsäter. Nu hade emellertid ett par personer vid Hellekis hamn tidigare dött i kolera och begravts på Medelplana kyrkogård. Skjutsen dit hade utförts av en stenkörare i Hall vid

Hellekis hamn, som kallades "Bocka-Per". Han åtog sig även denna körning mot ett par rejäla supar. – När skjutsen kom mitt för grevens kök på Hönsäter, det vette utåt vägen på den tiden, fick "Bocka-Per" arvodet serverat på en långskaftad bakungsgrissla. Man vågade för smittorisken inte komma för nära vagnen. Kring graven sattes det upp ett "skihag", som numera är borta.

Ja, så berättar traditionen. I kyrkböckerna är man lite mer kortfattad. Till en statistik uppgift har fogats: "Asiatisk Colera utbröt vid hemmanet Lilla Grönelid inom Österplana församling i början av november 1853 uti vilken sjukdom tre personer inom församlingen, varav en kringvandrande arbetare från Vermland, allmänligen kallad Verma-Petter, vilken till ovannämnda hemman medfört smitta från Lidköping, avledo".

Men det fanns naturligtvis också glädjeämnen på den tiden. Varje jul bjöd greven folket på juldans med brännvin. Hur många som deltog är obekant, men i allmänhet gick det åt fem kannor brännvin, d.v.s ca 13 liter.

Om somrarna dansades på Djurgårdsloggen till fiol och dragspel av egna musikanter. Midsommarafton ordnade man till med ringdans på torget kring en nylövad majstång. Denna stång fick sedan stå kvar med torra löv till nästa midsommar. Med tiden blev stången murken i rotändan.

Så hände sig en midsommar att stången föll omkull och slog av benet på en alunbruksarbetare vid namn Kruise, så att han fick forslas till lasarettet i Lidköping. Detta var ju en tragisk episod i midsommarfirandet, men dansen fortsatte i alla fall. Man och man emellan viskades det att nu fick Krusen åtminstone lite straff för att han röjt ur vägen en förhatligt förman vid det alunbruk han kom ifrån. Denna episod berättades för mig ett tiotal år sedan av numera avlidne Frits Wikström, vilkens förfäder i flera led var infödda hönsättersbor. Det dök då upp i mitt minne att 20 år tidigare vid ett besök på Latorps gård vid Örebro, vilken ägdes av Cementbolaget, förvaltaren där hade berättat att på alunbrukets tid i Latorp skulle ha inträffat en makaber händelse. På bruket hade man en pannmästare, som var långt ifrån omtyckt av arbetsfolket, vilket han ofta trakasserade på olika sätt. Många gånger hade arbetarna resonerat sinsemellan om hur man skulle kunna bli kvitt honom. – Så en dag hade det hänt. Pannmästaren var borta och även en arbetare hade försvunnit. Ingen visste vart. Först på hösten, när man tömde det stora lutkaret, hittade man pannmästaren där. – Men arbetaren var fortfarande försvunnen. Man anade sambandet och trodde att han rymt till Norge, såsom brukligt var, när man ville undkomma lagens arm.